

Noi roluri și competențe ale profesorului în educația contemporană

Simona Marin

Résumé : *La société contemporaine ouvre de nouvelles perspectives concernant les rôles des enseignants du point de vue de leur mission de formation et de développement des personnalités humaines. Cette mission est assumée par rapport aux facteurs et aux milieux socio-éducatifs qui exercent une importante influence sur les nouveaux rôles des enseignants, configurés dans le but de la formation des jeunes générations et du maintien de l'école en tant qu'institution censée assurer le transfert et promouvoir la connaissance, l'apprentissage permanent et la compétitivité sur le marché du travail.*

Mots-clés : *compétences professionnelles, rôles éducatifs, formation, action éducationnelle*

Societatea mileniului al III-lea deschide noi perspective asupra rolului dascălului și al școlii în misiunea lor de a forma și dezvolta personalitățile umane, misiune asumată în colaborare cu factorii și mediile educative sociale. Influențele complexe ale acestora, dar mai ales competențele, devotamentul și dăruirea profesorului joacă rolul determinant în implementarea reformelor, în formarea tinerei generații și menținerea statutului școlii ca instituție menită să asigure transferul și să promoveze cunoașterea, învățarea pe tot parcursul vieții și competitivitatea pe piața muncii.

Raporturile complexe și profunde stabilite între individ și societate evidențiază caracterul social pregnant al muncii instructive-educative și condiționarea reciprocă în obținerea succesului. Tânărul educat acționează asupra societății, stimulând transformarea acesteia, în același timp cu propria sa evoluție, rezultat fericit care se va propaga apoi asupra progresului întregii societăți. Schimbările induse de evoluțiile globale ale lumii readuc în prim plan importanța educației ca acțiune socială și finalitatea sa de a forma personalitatea umană în concordanță cu cerințele obiective ale societății, dar și ale individului. În acest sens, acțiunea dascălilor are șanse de reușită dacă se desfășoară în mod sistematic, conștient, intenționat conform scopurilor ce vizează formarea și dezvoltarea ființei umane.

În aceste vremuri schimbătoare, frământate de contradicții și criză, caracterul istoric al educației apare mai pregnant ca oricând. Școala ca organizație, cadrele didactice, copiii aflați în plină formare și dezvoltare resimt specificul epocii în care trăiesc și transformările care apar de la o etapă la alta în funcție de evoluțiile societății. Contextul actual foarte dinamic, tumultos și imprevizibil face ca rolul pe care îl joacă educația în dezvoltarea societății să fie mult mai greu de îndeplinit decât în condiții socio-economice normale. Funcțiile sale culturale, economice, de integrare socială capătă noi semnificații și sunt mai dificil de realizat, ceea ce determină schimbări implicite în statutul școlii, al personalului didactic și al rolului acestora în dinamica globală și progresul social.

Noile abordări de la nivelul comunității europene privind intensificarea complementarității dintre educația formală, nonformală și informală readuc în discuție raportul dintre școală ca organizație socială, personalul didactic și ceilalți factori cu impact educațional, reprezentați de ansamblul condițiilor naturale și de mediul socio-cultural, factori implicați direct sau indirect în activitatea de formare și dezvoltare a tinerelor generații. Orientarea spre succes și eficiență a acțiunii educaționale necesită luarea în considerație a unei game foarte extinse de influențe începând cu mediul bio-climatic și până la ansamblul instituțiilor, organizațiilor, comunităților umane dintr-o societate, care condiționează buna desfășurare a acțiunilor instructiv-educative. În acest ansamblu de factori, școala își asumă rolul coordonator și catalizator având în contextul actual greua sarcină de a valorifica maximal și de a estompa în același timp diferențele dintre factorii ce determină medii educaționale instituționalizate (școala, asociațiile de părinți, organizații guvernamentale, nonguvernamentale, instituții socio-culturale) și factorii ce conturează medii educaționale neinstituționalizate reprezentate de diverse comunități umane fără statut juridic – familia, grupul profesional, grupul de prieteni, grupul etnic, comunitatea unui cartier/sat/oraș/regiune etc.

Actualmente, rolul principalilor factori care au impact asupra rezultatelor educaționale se modifică în funcție de schimbările contextuale. De exemplu, familia a fost dintotdeauna considerată „prima școală a copilului” și nucleul de bază al unei societăți, pentru sistemul de învățământ, constituind principalul partener și un agent de natură socială activat permanent pe baza unui „contract natural”. Evoluțiile înregistrate de mediul social în ultimii ani influențează în mod direct cel puțin trei dintre funcțiile esențiale ale familiei consacrate în lite-

ratura de specialitate: funcția natural-biologică, funcția economică, funcția de socializare, funcția educativă. Dacă prima funcție se păstrează în mod firesc fiind de sorginte naturală, celelalte trei sunt puternic influențate de nivelul socio-economic general și de mutațiile în plan politic și cultural.

Școala rămâne instituția socială specializată în realizarea activității instructiv-educative a tinerei generații în conformitate cu cerințele vieții sociale și cu potențialul biopsihic individual, iar profesorul reprezintă în continuare persoana specializată în coordonarea și realizarea activității instructiv-educative desfășurată în cadrul unei instituții de învățământ. Un statut aparte îl are profesorul diriginte care îndeplinește și rolul suplimentar de a coordona și asigura unitatea tuturor influențelor educative ce se exercită asupra unui grup de elevi, de către colectivul profesoral și alți factori educativi antrenați în procesul formării personalității umane.

Formarea personalității prin însușirea valorilor culturii naționale și universale, educarea în spiritul respectării drepturilor, responsabilităților și libertăților fundamentale ale omului, cultivarea sensibilității față de problematica și valorile umanității, formarea capacității intelectuale, a disponibilităților socio-afective și a abilităților practice prin asimilarea conținuturilor umaniste, științifice, tehnice și estetice, dezvoltarea armonioasă bio-psiho-socială prin valorificarea tuturor dimensiunilor educației, rămân priorități ale sistemului de învățământ. Schimbările de statut, rol și percepție socială a tuturor factorilor, dar mai ales a școlii și personalului didactic, au apărut îndeosebi în ultimele două decenii și se datorează contextului general de evoluție socio-culturală și economică a umanității.

În acest context, profesorilor le sunt solicitate competențe profesionale suplimentare așa încât să ofere abordare integrată în formarea tinerilor și echilibru între componentele curriculare date de educația intelectuală, educația moral-civică și religioasă, educația estetică, educația profesională, educația fizică și igienico-sanitară, precum și implementarea noilor educații conform recomandărilor UNESCO (ecologică, pentru pace și cooperare, pentru participare și democrație, demografică, economică, comunicațională, pentru schimbare și dezvoltare, nutrițională, casnică, pentru timpul liber, interculturală [Văideanu, 1988]).

Profesorul este conceptorul și realizatorul demersului educațional gândit conform curriculumului școlar și principiilor educației permanente care „fundamentează organizarea globală a sistemului de învă-

țământ” și care implică pe termen lung toate etapele dezvoltării socio-umane. Profesorul este specialistul care transpune în practica școlară noile orientări și principii didactice: principiul adaptării programelor curriculare la cerințele unei societăți în continuă transformare; principiul continuității în formarea-dezvoltarea personalității umane; principiul formării personalității la toate nivelurile sistemului de învățământ, în vederea adaptării optime la condiții de schimbare rapidă; principiul valorificării tuturor mijloacelor de informare disponibile în mediile instituționale și noninstituționale; principiul corelării funcționale între obiectivele, conținuturile, strategiile și modalitățile de evaluare ale activității instructiv-educative [Legendre, 1993: 453].

Provocările actuale cu care se confruntă școala și personalul didactic derivă și din ceea ce specialiștii din lumea întreagă au identificat în ultimele decenii ca o nouă categorie de probleme, ce se impun prin caracterul lor global, presant, cât și prin dimensiunile lor regionale sau universale, cum sunt: deteriorarea continuă a mediului înconjurător, caracterul limitat al resurselor naturale, caracterul galopant al creșterii demografice, încălcarea drepturilor omului și a democrației. Toate acestea au condus la consacrarea unui nou concept „problematica lumii contemporane” însoțit de notele sale definitorii: caracter universal, caracter global, evoluție rapidă și greu previzibilă, caracter pluridisciplinar, caracter prioritar. De remarcat este impactul pe care l-a avut această temă, fiind integrată în recomandările UNESCO privind problematica lumii contemporane și preluată ca parte integrantă în strategiile de dezvoltare ale Uniunii Europene, ceea ce a generat o serie de acțiuni aplicabile și pentru domeniul educațional în vederea implementării ca soluție pe termen lung a *noilor educații*.

Analiza modificărilor survenite în timp în registrul rolurilor și al sferei competențelor profesionale din cariera didactică evidențiază o extindere a atribuțiilor, o creștere exponențială a muncii, noile roluri adăugate în timp putând fi considerate deopotrivă și caracteristici actuale dezirabile ale unui profesor:

- Transmițător de cunoștințe, „administrator” al unei clase
- Organizator și dirijor al formării unei personalități armonioase, creative
- Partener și consilier al elevului în orientare profesională și autoeducație
- Concepător și coordonator al educației permanente
- Manager al grupului de elevi
- Creator-îndrumător-coordonator-realizator-evaluator al activităților instructiv-educative.

Rolurile adăugate în timp sunt expresia evoluțiilor sociale și a dezvoltării în domeniu a noi paradigme educaționale care au dat orientarea generală a sistemelor de învățământ la nivel de politică instituțională. În virtutea creșterii în complexitate a demersului didactic, diverse cercetări au încercat să sintetizeze mai multe recomandări ce pot constitui premisele reușitei unui profesor în ceea ce privește realizarea activității instructiv-educative:

1. Proiectarea și pregătirea în detaliu a lecțiilor.
2. Captarea atenției printr-un moment deosebit la începutul lecției și apoi menținerea interesului și a curiozității prin secvențe variate de predare-învățare-evaluare.
3. Pregătirea din pauză a aparatului și materialelor necesare.
4. Comunicare cu privire la clasa de elevi și observarea permanentă a comportamentelor.
5. Fermitate și siguranță în comunicare, utilizarea numelor elevilor.
6. Calm, răbdare și tact în impunerea disciplinei, ordinii și liniștii în sala de clasă.
7. Punctualitate la sosirea și ieșirea din sala de clasă.
8. Dinamică, mișcare printre bănci și comunicare cu elevii din diferite colțuri ale clasei.
9. Claritate în instrucțiuni, controlul și expresivitatea vocii.
10. Disponibilitate de a da explicații suplimentare, exemple alternative și materiale auxiliare.
11. Stabilirea unor teme de casă în continuarea celor lucrate în clasă.
12. Metode și tehnici de predare-învățare și evaluare variate de la o lecție la alta.
13. Consecvență în aplicarea sancțiunilor și evitarea confruntării directe cu elevii.
14. Stabilirea de comun acord cu elevii a regulilor și standardelor de lucru în clasă.
15. Oferiți elevilor ajutor, motivare, consiliere și coordonare de specialitate.
16. Distingeți, siguranță, afectivitate și umor îmbinate cu ironie fină.
17. Organizarea momentelor din lecție în așa fel încât învățarea să se producă din clasă.

Rolurile cadrului didactic au suferit transformări și în ceea ce privește activitatea de profesor diriginte [Barna, Alecu & Caciuc, 2005], cele mai semnificative modificări din ultimele decenii fiind precizate în planul cadru de învățământ pentru clasele I-VIII, aprobat cu nr. 4150/13.07.1998, unde „Consilierea și orientarea” a devenit o arie

curriculară distinctă, căreia i-au fost alocate în învățământul primar 0-1 ore în fiecare clasă (opțional) și 1-2 ore în clasele V-VIII, din care o oră face parte din trunchiul comun, fiind obligatorie pentru elevi, iar a doua oră este opțională. Ora de dirigenție este susținută de profesorul dirigințe și nu face parte din norma didactică de predare-învățare a acestuia, fiind plătită separat, conform reglementărilor Legii nr. 128/1997, art.51, (4) și art. 45, (2), (3) și Ordonanței Guvernului României nr.103/ 27 august 1998. Schimbările au adus și o altă abordare a activității de consiliere și orientare din perspective noi, în modalități noi, mai flexibile, între care ar putea fi aplicate următoarele idei: ora de dirigenție ar putea fi realizată pe grupe de interes în funcție de tema aleasă; unele activități să fie realizate în afara sălii de clasă, în locul unde elevii ar putea activa învățarea socială; activitățile să fie realizate de profesori diferiți, dacă tema stabilită este de competența acestora; astfel, profesorii ar putea ajunge la un fel de specializare pe anumite teme; elevii ar putea să-și aleagă consilierul/dirigințele în funcție de afinități și preferințe, având în vedere că, în realitatea școlară, unii elevi simt nevoia să se confeseze unui profesor preferat, de încredere, care nu este întotdeauna și dirigințele/consilierul; având 34/36/37 ore opționale într-un an școlar în funcție de numărul de săptămâni școlare, ar putea să fie desfășurate discuții individuale cu fiecare elev și cu grupe din colectiv, fiind un mod excelent de cunoștere și orientare pozitivă; se recomandă colaborarea cu diferite asociații, organizații de copii și tineret, nonguvernamentale etc.

Concluziile conturează câteva repere stabile în timp și o realitate educațională care nu se va schimba indiferent de evoluțiile socio-economice și culturale. În condițiile de dinamică alertă a tuturor parametrilor în care gândim și realizăm educația astăzi, avem absolută nevoie și de un nucleu axiologic dominant dat de finalități și principii.

- Formarea și dezvoltarea personalității umane este influențată de multiple și variate medii educaționale: familia, școala, instituțiile socio-culturale, mass-media, agenții economici și comunitari etc. Dintre acestea, școala se impune net ca fiind cel mai organizat și specializat mediu, iar familia este cel mai puternic suport afectiv-motivațional și economico-cultural pe care se bazează educația tinerilor.
- Cadrul didactic este principalul agent educațional specializat în predare-învățare-evaluare și căruia i se solicită o gamă foarte variată de competențe, abilități, atitudini, cu roluri multiple date de

schimbările din sistemul de învățământ orientat spre performanță și competitivitate. Pregătirea și experiența acumulată de profesor conturează un stil educațional ce-i personalizează întreaga activitate instructiv-educativă.

- Un statut aparte îl are profesorul-diriginte căruia îi sunt atribuite sarcini suplimentare în planul acțiunilor concrete, dar și al documentelor de evidență a acestei activități deosebite prin care se încearcă coordonarea și echilibrarea influențelor educative ale diferitelor medii educaționale implicate direct sau indirect în formarea și dezvoltarea personalității umane. Ora de dirigință este subordonată domeniului: „Consiliere și orientare”, căpătând astfel noi valențe conceptuale, finaliste și metodologice, conforme cu direcțiile reformei învățământului românesc.

Contextul educațional ideal către care tinde orice sistem de învățământ prevede o interacțiune între principalii factori educaționali, familie – școală – comunitate, organizată într-o rețea piramidală în care fiecare factor preia o anumită componentă a susținerii copilului în dezvoltarea sa cognitivă, socio-afectivă, aptitudinală și atitudinală. Direcțiile de relaționare și comunicare ale fiecărei categorii de factori generează o întreagă arhitectură interinstituțională și necesită un parteneriat funcțional de care depinde succesul acțiunii educaționale.

Bibliografie

- Alecu, Simona Mioara, *Dezvoltarea organizației școlare. Managementul proiectelor*, E.D.P., București, 2007.
- Barna Andrei, Alecu Simona, Caciuc Viorica, *Îndrumar pentru activitățile practice-aplicative la disciplinele pedagogice*, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, Galați, 2005.
- Băban, Adriana, *Consiliere educațională*, Editura ASCR, Cluj-Napoca, 2009.
- Cristea, Sorin, *Dicționar de termeni pedagogici*, E.D.P., București, 2000.
- Legendre, Renald (coord.), *Dictionnaire actuel de l'éducation*, Editions Guérin, Montréal, 1993.
- Nicola, Ioan, *Tratat de pedagogie școlară*, Ed. Aramis, București, 2008.
- Păun, Emil, *Școala – abordare sociopedagogică*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- Păun, Emil, Potolea, Dan, *Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Toma, Steliana, *Profesorul, factor de decizie*, Editura Tehnică, București, 1994.
- Văideanu, George, *Educația la frontiera dintre milenii*, Editura Politică, București, 1988.